

MUZEJI IN DRUŽBENO VKLJUČEVANJE

Primer razstave o brezdomstvu v Slovenskem etnografskem muzeju

Nena Židov

245

IZVLEČEK

V članku so predstavljene nove smeri delovanja muzejev na področju družbenega vključevanja. Predstavljeni so nekateri primeri razstav slovenskih muzejev in galerij s področja družbenega vključevanja, posebna pozornost pa je namenjena razstavi *Življenje na ulici – o brezdomstvu na Slovenskem*, s katero je želel Slovenski etnografski muzej javnost seznaniti s problematiko brezdomstva in vključiti osebe z izkušnjo ulice v pripravo razstave in posredno tudi v širšo družbo.

Ključne besede: muzeji, družbeno vključevanje, razstave, brezdomci

ABSTRACT

The article presents new developments in the activities of museums related to social inclusion. It describes several exhibitions promoting social inclusion in Slovene museums and galleries, while particular attention is dedicated to the exhibition *Life in the streets – on homelessness in Slovenia*, which the Slovene Ethnographic Museum staged to inform the public on the issues of homelessness and include people with experience of homelessness in the preparation of the exhibition and, indirectly, in the wider society.

Keywords: museums, social inclusion, exhibitions, homeless people

Uvod

Muzeji so živi organizmi in njihov način delovanja ter njihove funkcije se tekom časa spreminjajo. Kot aktivni soudeleženci družbenih procesov kulturo hkrati odsevajo in soustvarjajo (Rožembergar Šega 2010: 44). Delovanje sodobnih muzejev temelji na potrebah javnosti, zato je preučevanje obiskovalcev ena najpomembnejših muzejskih dejavnosti, z njo skušajo ugotoviti, kaj obiskovalce zanima in motivira. V svoje prostore se trudijo privabiti tudi tiste, ki muzejev sicer ne obiskujejo. Vse bolj se posvečajo družbeno aktualnim temam; iz ustanov, ki so se ukvarjale predvsem s preteklostjo in z zbirkami, se spreminjajo v ustanove, ki se ukvarjajo tudi s sedanostjo in kjer prevladujejo zgodbe. Muzeji niso več usmerjeni v zgodovine privilegiranih družbenih skupin, temveč so ustanove, ki vključujejo tudi zgodovine manjšin in iz različnih razlogov zapostavljenih skupin (Fleming 2011: 9). Današnji muzeji poleg razstavnih prostorov postajajo tudi

centri dialoga, forumi, kjer je prostor za razgovore o različnih tematikah, v katere so aktivno vključeni tudi obiskovalci (Janes 2009: 82–83). Sodobni muzeji ne delujejo več le na področju kulture in izobraževanja, vse pomembnejše je njihovo družbeno delovanje (Silverman 2010), zato so začeli svoje zbirke in svoja znanja uporabljati v številne nove namene. Muzeji lahko pozitivno vplivajo na življenje marginaliziranih posameznikov in skupin, sodelujejo pri njihovem vključevanju v družbene tokove in prispevajo k bolj pravični družbi in njeni demokratizaciji (Sandell 2002: 4–8).

246

V preteklosti muzeji niso bili ustanove, ki bi prispevale k vključevanju javnosti. Glede na vsebine, ki so jih hranili, in glede na obiskovalce, ki so jim bili namenjeni, so bili prej povzročitelji družbenega izključevanja (Fleming 2002: 213). Termin 'družbena vključenost' (ali inkluzija), ki ga kot nasprotje 'družbene izključenosti' pogosto zasledimo tako v akademskih kot političnih krogih, je danes eden od pomembnejših konceptov delovanja muzejev (Bračun 2009: 95–96). Največkrat je govora o ekonomski, socialni, politični in kulturni izključenosti. Muzeji se reševanja problemov, povezanih z izključenostjo iz družbe, največkrat lotevajo na dva načina: z delom z majhnimi družbeno izključenimi skupinami ali z izkoriščanjem svojih potencialov na področju komuniciranja, izobraževanja in vplivanja na javno mnenje (Sandell 1998: 406, 410, 412). Nemalokdaj gre tudi za kombinacijo več pristopov, cilj delovanja pa je sodelovanje muzejev pri procesu družbenih sprememb (Fleming 2002: 224).

Muzeji lahko prispevajo k družbenemu vključevanju na nivoju posameznika, skupnosti in družbe (Sandell 2003: 45). Vse večjo skrb posvečajo posameznikom in skupinam, ki so gibalno, senzorno, intelektualno in duševno ovirani, kot tudi skupinam, kot so npr. starejši, dolgotrajno bolni, revni, manj izobraženi ali kako drugače socialno ogroženi. Pozitivni vplivi na posameznika se lahko kažejo na različnih področjih, od osebnih, psiholoških in čustvenih do povsem pragmatičnih (Sandell 2002: 5). Vse več muzejev npr. raziskuje terapevtsko uporabnost muzejev in muzejskih programov, med drugim pri delu s starejšimi, hospitaliziranimi otroki, najstniki in družinami (Silvermann 2002: 70).

Osebam s posebnimi potrebami zagotavljajo fizične in senzorne prilagoditve svojih programov in jih aktivno vključujejo v muzejsko komunikacijo, pri čemer se muzejski delavci povezujejo z zastopniki ciljnih skupin in sodelujejo s strokovnjaki, kot so specialni pedagogi, psihologi ... (Bračun 2007: 90–91). Vključujoči muzej pa pomeni tudi prostor srečevanja najrazličnejših ljudi, ki jih vzpodbuja k občutljivosti in sprejemanju "drugačnih" (Lipec Stopar 2009: 20).

Muzeji se trudijo, da bi promovirali kulturno različnost in demokratičnost v različnosti. S predstavljanjem zgodovine in kulture manjšin v muzeju lahko npr. povečajo njihovo vrednost pri publiki, hkrati pa sodelujejo pri utrjevanju skupinske identitete, pri njenih članih povečujejo občutek samospoštovanja in pomagajo promovirati toleranco in razumevanje znotraj širše družbe (Sandell 1998: 410–411). S svojim delovanjem lahko vplivajo na javno mnenje, obstoječe stereotipe in predsodke. Hkrati z novimi oblikami in vsebinami dela pa se

spreminjata tudi javna podoba in odnos javnosti do muzejev kakor tudi muzej sam in v njem zaposleni (Bračun 2009: 101).

V nadaljevanju bom predstavila nekatere primere razstav in projektov slovenskih muzejev in galerij s področja družbenega vključevanja, posebno pozornost pa bom namenila razstavi o brezdomstvu *Življenje na ulici*, ki je leta 2010 nastala znotraj delovanja Slovenskega etnografskega muzeja na področju družbenega vključevanja.

Primeri muzejskih razstav in projektov na področju družbenega vključevanja na Slovenskem

247

Konec dvajsetega stoletja so se tudi slovenski muzeji začeli odpirati javnostim, se odzivati na družbena okolja, v katerih delujejo, in si začeli prizadevati za večjo dostopnost vsem slojem prebivalstva.¹ Bolj sistematično so se začeli ukvarjati z obiskovalci in njihovim vključevanjem v svoje dejavnosti, začeli so postajati prostori dialoga. V Mestnem muzeju Ljubljana so tako že v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja ustanovili delovno skupino za pripravo koncepta prijaznega muzeja, ki bo dostopen različnim skupinam obiskovalcev, tako tistim, ki so muzej že obiskovali kot tudi potencialnim novim obiskovalcem (Rovšnik 2001: 20, 22). Poglejmo nekaj primerov delovanja slovenskih muzejev in galerij na področju vključevanje oseb s posebnimi potrebami in medkulturnega dialoga.

Muzeji za osebe s posebnimi potrebami

Pri osebah s posebnimi potrebami gre za vključevanje na več nivojih. Muzeji morajo zagotavljati arhitekturno dostopnost in didaktično prilagoditev, pri čemer obiskovalci ne smejo imeti občutka drugačnosti, nesamostojnosti, nesposobnosti in izključenosti (Bračun 2007: 87, 88). Slovenski muzeji imajo kar nekaj izkušenj z osebami z motnjami vida. Med prve tovrstne projekte sodi razstava *Prosimo, dotikajte se predmetov* s podnaslovom *Iz življenja v rimski Celeji*, ki so jo leta 1994 odprli v Pokrajinskem muzeju Celje. Namenjena je bila slepi in slabovidni publiki in postavljena tako, da so se lahko obiskovalci z motnjami vida samostojno premikali od predmeta do predmeta, pri čemer so avtorji popazili, da se ne bi znašli v neprijetnem položaju oziroma se počutili nemočne. Uporabili so tako originale kot kopije predmetov, podnapisi in legende so bili v Braillovi pisavi, kataloga pa v Braillovi pisavi za slepe in v večjem tisku za slabovidne. Razstavo so uporabili tudi za seznanjanje srednješolcev s svetom slepih, in sicer tako, da so se dijaki postavili v vlogo slepe osebe ali njenega vodiča. (Fugger Germadnik 1993; 1994: 110) Pokrajinski muzej Kočevje je leta 2002 v sodelovanju z Zavodom za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije

¹ Po ustnih podatkih dr. Gorazda Makaroviča je umetnostni zgodovinar dr. Cene Avguštin (Gorenjski muzej) že od šestdesetih letih 20. stoletja v galerijsko dejavnost vključeval osebe s posebnimi potrebami: imel je prilagojena vodstva po razstavah za starejše osebe (upokojenice), na kiparske razstave pa je vključeval osebe iz Centra za slepe in slabovidne iz Škofje Loke. S pomočjo predavanj je več kot trideset let svet umetnosti približeval bolnikom Psihiatrične bolnišnice Begunje. (O slednjem glej tudi Zalokar 2003).

ter Centrom slepih in slabovidnih Škofja Loka pripravil gostujočo razstavo *Edina temà je neznanje*. Z razstavo so želeli prikazati razvoj slovenskega zavoda in šole za slepe, predstaviti življenje slepih in slabovidnih, opozoriti na njihovo nadarjenost in ustvarjalnost ter vzpodbuditi muzeje k prilagajanju razstav slepim in slabovidnim. (Poljak 2002) Ob gostovanju razstave v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani leta 2007 so posebej poudarili pomen izobraževanja za slepe in slabovidne z vidika enakopravnega položaja v družbi, videče so želeli seznaniti s potrebami slepih in slabovidnih, obiskovalce, še posebej mlade, pa spodbuditi k razmisleku o enakih možnostih (Šuštar 2007: 342).

248

Na stalni razstavi Mestnega muzeja Ljubljana *Obrazi Ljubljane* so za slepe in slabovidne pripravili vrsto tipalnih interakcij, usposobili posebne vodnike, pripravili zvočni vodnik in za boljšo orientacijo postavili talne oznake, ki omogočajo samostojno gibanje po prostoru. Tudi raziskovalni delavnici "*Muzejski detektivi*" in "*Marcus bo star 16 let*" sta zasnovani tako, da ju lahko po potrebi prilagodijo slabovidnim in slepim osebam. Znotraj prve (kjer videčim zakrijejo oči) gre za raziskovanje predmetov s pomočjo rok in drugih čutil, v drugi pa se slepi in slabovidni učenci in dijaki oblačijo v emonska oblačila, tipajo predmete, ki so stali na emonskih mizah, in uprizorijo iniciacijo emonskega dečka v odraslega meščana. Poleg tega, da sta delavnici lahko prilagojeni slepim in slabovidnim, želijo z njima na slednje opozoriti videče in pri njih spodbuditi empatijo do "drugacnih". (Rovšnik 2007: 384)

Gorenjski muzej je začel s projektom *Kovček svetlobe* kot dopolnilnim učnim pripomočkom za lažje učenje slepih in slabovidnih učencev. V kovčku so kopije arheoloških muzejskih predmetov, opremljene z besedili, fotografijami in risbami o njihovi uporabi. Eden od ciljev projekta je seznanjanje slepih in slabovidnih s kulturno dediščino. (Vidrih - Perko 2007: 374) Ob kiparski razstavi Dragice Čadež v Umetnostni galeriji Maribor leta 2011 je potekal poseben pedagoško-andragoški program *o-tipljivo*, namenjen slepim in slabovidnim,² postavili pa so tudi spletno stran, prilagojeno za slepe in slabovidne.³ Istega leta so v Mestnem muzeju Ljubljana začeli za pot po najpomembnejših lokacijah antične Emone za gluhe in naglušne izposojati avdio-video vodnike, ki so nastali znotraj projekta "Muzej v znakih" Zavoda Racio Social.

V Mestnem muzeju Ljubljana imajo kar nekaj izkušenj z mladostniki s posebnimi potrebami. Tako so za osnovnošolce iz Osnovne šole Frana Levca za stalno razstavo *Obrazi Ljubljane* s študentkama Oddelka za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko Pedagoške fakultete v Ljubljani pripravili posebne delovne zvezke in dodatne učne pripomočke (Rovšnik 2007: 384). Lotili pa so se tudi rehabilitacijskih projektov. Leta 2008 so organizirali za slovenske in italijanske mladostnike (13–15 let) z lažjo in zmerno motnjo v duševnem razvoj ustvarjalno-raziskovalne arheološke delavnice *Z arheologijo onstran meja*. Pri projektu so sodelovali še muzej in rehabilitacijski

² <http://www.ugm.si/si/razstave-program/program/program/n/o-tipljivo/> [15. 7. 2011].

³ <http://www.ugm.si/si/razstave-program/program/program/n/tiskovna-konferenca-spletna-stran-za-slepe-in-slabovidne/> [15. 7. 2011].

center iz Italije ter Zavod za usposabljanje Janeza Levca iz Ljubljane. Način dela arheologov, arheološke najdbe in lokacijo so uporabili kot pripomoček za življenje mladostnikov v starorimsko obdobje ter kot orodje za rehabilitacijo in preseganje različnih meja. Pri projektu so arheologi sodelovali z defektologi, psihologi in psihoterapevti. Mladostnike so spodbujali k medsebojnemu sodelovanju, se skušali izogibati vedenju, ki ne prispeva k skupinskemu učinku, ter spodbujali vedenje, ki je na skupino vplivalo pozitivno in je prispevalo k razvijanju boljše spoznavne funkcije, komunikacijske spretnosti ter h krepitvi samozavesti. Teden ustvarjalno-raziskovalnih arheoloških delavnic slovenskih in italijanskih mladostnikov z motnjo v duševnem razvoju so sklenili z enodnevno razstavo, na kateri so udeleženci predstavili na delavnici posnete fotografije in videoposnetke ter pripravili jedi po rimskih receptih. (Županek 2008: 146–148)

V Moderni galeriji je v sodelovanju z Mladinskim domom Malči Beličeve⁴ v letih 2006 in 2007 tekel projekt *To sem jaz*, v katerega so bili vključeni otroci in mladostniki iz omenjenega doma. Cilj projekta je bil omogočiti udeležencem drugačno izkušnjo in načine učenja, kot jih poznajo iz šole, ter izboljšati samopodobo, kar naj bi jim kasneje omogočalo boljše vključevanje v družbo. Znotraj prve serije delavnic (2006) so otroci in mladostniki, ki pred tem niso bili v galeriji, spoznavali galerijo, njene dejavnosti in vsebine ter to dokumentirali s pomočjo digitalnega fotoaparata. Ob koncu projekta so vse izdelke predstavili v okviru projekcije v Moderni galeriji. Na drugi seriji delavnic, ki so leta 2007 potekale v raznih prostorih za sodobno umetnost v Ljubljani, so otroci in mladostniki spoznavali nove tehnologije in internet. Projekt so zaključili z razstavo avtoportretov, ki so jih izdelali v prvi seriji delavnic, ter z videoprojeksijo in predstavitvijo spletne strani.⁵ (Železnik 2008: 111–114)

Muzeji za medkulturni dialog

V letih 2006–2008 je v organizaciji Moderne galerije potekal projekt *Ali se med seboj poznamo?* Zasnovali so ga ob Arteast razstavi *Prekinjene zgodovine* (2006), navezoval pa se je na vprašanja kulturne raznolikosti. V prvem delu so potekale delavnice v galeriji, v nadaljevanju pa so raziskovali kulturno raznolikost osnovnošolcev v Sloveniji. Želeli so opozoriti na problem priseljevanja in vzpodbuditi komunikacijo med slovenskimi učenci in tistimi, ki so se v Slovenijo priselili z območja nekdanje Jugoslavije in so bili pogosto marginalizirani, med slovenskimi učenci pa so želeli vzpodbuditi sprejemanje “drugih”. Projektu, ki je potekal s pomočjo šolskih učiteljev, sta se pridružili še Umetnostna galerija Maribor in Galerija Božidar Jakac iz Kostanjevice na Krki. V Slovenijo priseljeni učenci so dali slovenskim sošolcem naslove svojih sorodnikov v krajih, kjer so bili rojeni, da so jih lahko zaprosili za razglednice krajev, od koder so prihajali.

⁴ Ustanova, ki razvojno, vzgojno in socialno ogroženim otrokom in mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi težavami nudi in zagotavlja kompletno celodnevno oskrbo skozi vse leto. Poleg tega poskrbi še za varstvo, zdravstveno nego, vzgojo in prevzgojo ter celotno pomoč pri izobraževanju osnovnošolski in srednješolski populaciji.

⁵ <http://www.mg-lj.si/node/81> [15. 3. 2011].

Prejete razglednice so razredi ob koncu leta predali galeriji, s katero so sodelovali. Z rastjo arhiva razglednic naj bi zapostavljenost priseljenih otrok spremenili v privilegirano. Avtorji razumejo projekt kot pot h kulturnemu dialogu /.../ “v pomenu 'sprejemanju drugega' in pripravljenosti na priznavanje raznolikosti tudi na področju kulturne dediščine” (Železnik 2008: 114).

250

Projekt *Muzeji poveujemo* je leta 2007 nastal kot nadgradnja nove stalne postavitve Mestnega muzeja Ljubljana *Obrazi Ljubljane*. Gre za serije razstav, s katerimi želijo prispevati k večjemu medsebojnemu razumevanju in spoštovanju različnosti. Začeli so s predstavitvami verskih skupnosti in od leta 2008 predstavili Judovsko skupnost, Skupnost Baha'i, Adventistično cerkev, Islamsko skupnost, Budiste in duhovno skupnost Oriš. Z razstavo, predavanji, okroglimi mizami, kulinaričnimi delavnicami in drugimi dogodki so verske skupnosti predstavile bistvene sestavine svojih prepričanj, verovanj, vsakodnevnega življenja in praznikov. S pomočjo razstav je muzej pridobil nove obiskovalce – pripadnike skupnosti, hkrati pa je vse obiskovalce seznanjal z drugačnostjo in širil idejo strpnosti in večjega sožitja (Rebolj 2009: 70–71). V letu 2011 so začeli s serijo razstav, na katerih bodo predstavljali v Ljubljani živeče tuje narodne skupnosti – začeli so z makedonsko.⁶

K predstavljenim primerom naj dodam še primera delovanja slovenskih muzejev na področju vključevanja starejših oseb. Leta 2006 je začel v sodelovanju z Univerzo za tretje življenjsko obdobje in Narodnim muzejem Slovenije teči projekt *Mediator v kulturi* – tematski izobraževalni program za organizirano prostovoljstvo starejših v javnih ustanovah, ki se je kasneje razširil tudi na druge muzejske ustanove. Starejši mediatorji naj bi individualnim muzejskim obiskovalcem predstavljali vsebinske zasnove razstav, kasneje pa so se vključili tudi v druge oblike muzejskega dela (Bračun 2009: 101, 103). Namen izobraževanja ni le pomoč pri strukturiranju časa starejših ljudi, temveč tudi to, “da znanje, ki ga pridobivajo za osebno rast, prenesejo v skupnost, v življenje” (Bračun 2009: 105). Gorenjski muzej pa znotraj že omenjenega projekta *Kovček svetlobe* obiskuje tudi domove za starejše občane (Vidrih - Perko 2007: 374).

Razstava o brezdomstvu v Slovenskem etnografskem muzeju

V Slovenskem etnografskem muzeju že nekaj časa⁷ potekajo projekti, povezani z medkulturnim dialogom in družbenim vključevanjem (Zdravič Polič: 2008; 2010), tako npr. že od leta 1998 muzej obeležuje dan Romov, od leta

⁶ <http://www.mestnimuzej.si/stran/index.php?mode=showevent&submode=singular&id=313&CLB SID=1h3vrdu1eo8e4rcoos6enn0k67> [14. 3. 2011].

⁷ Morda bi lahko kot začetek delovanja SEM na področju družbenega vključevanja šteli že delovanje Orlovih terenskih ekip (1948–1961). Le-te so na terenu po načelu “muzeji iz ljudstva za ljudstvo” prirejale predavanja in manjše razstave, s pomočjo katerih so kmečko prebivalstvo seznanjale s slovensko ljudsko kulturo. Po ustnih podatkih dr. Gorazda Makaroviča se je tedanji ravnatelj muzeja Boris Orel trudil, da bi kmetje obiskovali tudi razstave v muzejski hiši. Muzejski delavci so v šestdesetih letih 20. stoletja zagovarjali stališče, da morajo pripravljati razstave, na katerih bo “za vsakogar nekaj”.

2010 pa sodeluje pri organizaciji festivala romske kulture *Romano Čhon*. Ob mednarodnem srečanju Glasbe in manjšine leta 2000 je muzej pripravil fotografsko razstavo *Me hinju Rom – Romi iz Hudej*, leta 2009 pa razstavo *Vidiš me – vidim te*, ki proučuje vprašanje javne podobe in družbene vidnosti Romov (Rogelj Škafar, Vidmar Horvat 2009).

Leta 2010 smo odprli razstavo *Življenje na ulici – o brezdomstvu na Slovenskem*, katere pobudnik je bil Bojan Dekleva, redni profesor na Oddelku za pedagogiko na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in raziskovalec brezdomstva. Ideja se mi je zdela imenitna, tako z vidika osebnega interesa kot z vidika delovanja muzeja na področju družbenega vključevanja in obravnavanja družbeno aktualnih urbanih tematik. Naše razstave so bile doslej usmerjene bolj ali manj v preteklost, niso opozarjale na aktualne družbene probleme in niso predstavljale tukaj in zdaj živečih ljudi z družbenega obrobja. Zavedala sem se, da razstavo lahko realiziramo le v sodelovanju z raziskovalci brezdomstva (Dekleva, Razpotnik 2006; Dekleva, Razpotnik 2007; Dekleva, Razpotnik 2007a; Dekleva, Jurančič Šribar, Razpotnik 2009), strokovnimi delavci s področja brezdomstva in seveda s tistimi, ki imajo z brezdomstvom osebno izkušnjo. Zato sem se odločila za sodelovanje z Društvom za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice iz Ljubljane.⁸ Soavtorica razstave je bila članica omenjenega društva in diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja Luna Jurančič Šribar, ki ima večletne izkušnje na področju delovanja z brezdomnimi in je bila vodja projekta posredovalnice rabljenih predmetov Stara roba – nova raba (Jurančič Šribar 2010: 52–54). Pri nastajanju razstave so bila dragocena tako njena teoretična znanja, povezana z brezdomstvom, kakor tudi njene konkretne izkušnje in osebni stiki z brezdomnimi. Med osrednje cilje projekta sva si zastavili seznanjanje javnosti s problematiko brezdomstva pri nas ter vključevanje oseb z izkušnjo ulice v delovanje muzeja in posredno tudi v širšo družbo.

Za pot od ideje do realizacije smo potrebovali približno dve leti. Koncept in strukturo razstave sva z Luno Jurančič Šribar gradili na najinih občasnihi srečanjih. Razmišljali sva, kako predstaviti brezdomstvo, ne da bi dodatno vplivali na utrjevanje že tako stereotipnih predstav o brezdomnih ljudeh. Ko sva evidentirali nekatere možne medije razstave (fotografije, avdiovizualije, članki iz starejšega slovenskega časopisja), nama je precej težav povzročalo “opredmetenje” življenja ljudi, ki uspejo (z vidika domnih) preživeti s presenetljivo malo predmeti. Razmišljali sva tudi o možnih virih financiranja razstave in ko je že kazalo, da je ne bova mogli realizirati, je prišlo leto 2010 – *Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti* in *Dnevi evropske kulturne dediščine* (uglašeni na temo dediščine in pomanjkanja). In odločitev je padla – če kdaj, je treba razstavo realizirati v tem letu. Muzej je kandidiral za namenska sredstva Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, a brez uspeha. Tako smo se razstave lotili z

⁸ Kralji ulice je samostojna nevladna humanitarna organizacija z nepridobitnimi cilji, ki je bila formalno ustanovljena septembra leta 2005. Združuje strokovnjake in strokovnjakinje ter druge posameznike in posameznice, ki se ukvarjajo z brezdomstvom in z njim povezanimi pojavi, ter posameznike in posameznice, ki brezdomstvo in s tem povezano socialno izključenost doživljajo. (Spletni vir: <http://www.kraljiulice.org/>)

izjemno nizkimi sredstvi. Razstava z naslovom *Življenje na ulici* in s podnaslovom *O brezdomstvu na Slovenskem* je bila na ogled od 20. oktobra 2010 do 5. januarja 2011⁹ skupaj s fotografsko razstavo *Med revščino in izobiljem* po 2. natečaju SEM-a pod skupnim krovnim naslovom *SEM za socialno vključenost*.

252

Vhod na razstavo s portreti brezdomcev Jake Adamiča (foto: Nena Židov) in uvodni del razstave (foto: Anja Jerin).

V okviru priprav na razstavo o brezdomstvu smo¹⁰ obiskali najpomembnejše ustanove (zavetišča in dnevni centri za brezdomce, ambulanta za osebe brez zdravstvenega zavarovanja, Rdeči križ, Karitas ...), ki podpirajo brezdomne v Ljubljani. Udeležila sem se odprtja posredovalnice rabljenih predmetov Stara roba – nova raba, ki je začela obratovati aprila 2010. V okviru Dneva za spremembe sem kot prostovoljka delila hrano v Dnevnom centru za brezdomce Vincencijeve zveze v Ljubljani. Kasneje sem še nekajkrat obiskala trgovino Stara roba – nova raba in Dnevni center Društva Kralji ulice, kjer sem vzpostavila stike s strokovnimi delavci in posamezniki z izkušnjo ulice. Obiskala sem tudi predstojnico sester Misijonark ljubezni, ki vodijo Zavetišče božjega usmiljenja na Ježici v Ljubljani. Opravila sem še manjšo terensko raziskavo med ljubljanskimi brezdomci, katere namen je bil pridobivanje informacij in fotografij¹¹ iz življenja brezdomnih.

Tako sem prišla v stik s posamezniki in ustanovami, ki podpirajo brezdomne v Ljubljani, kakor tudi z osebami z izkušnjo brezdomstva. Ker smo želeli na razstavi predstaviti tudi poglobitvene ustanove, ki podpirajo brezdomne v drugih slovenskih krajih, sva s članico Društva Kralji ulice Moniko Buhančič - Bibo zbirali podatke in slikovno gradivo o tovrstnih ustanovah v Sloveniji in prišli v stik s tamkajšnjim strokovnim osebjem.

Razstava¹² je bila zasnovana večplastno, od brezdomstva kot splošnega pojava do brezdomstva kot osebne izkušnje z nakazano možnostjo ponovne integracije v družbo. Ob vходу na razstavo je bilo moč videti črno-bele portrete brezdomcev fotografa Jake Adamiča, ki so bili narejeni za naslovnice cestnega časopisa Kralji

⁹ Prvotno naj bi bila na ogled le do 5. decembra 2010.

¹⁰ Luna Jurančič Šribar in Tomi Gruden z Društva Kralji ulice ter Miha Špiček in Nena Židov iz SEM-a.

¹¹ Ob Novem letu smo vsem fotografiranim brezdomcem dali fotografije z njihovimi podobami.

¹² Razstavo je oblikovala Darja Klančar.

ulice. Na razstavo smo vključili tudi skulpturo kiparja Saše Sedlačka *Žicar*¹³, s pomočjo katere avtor opozarja na vse večjo revščino na svetu in na odnos premožnejših do komuniciranja z marginaliziranimi skupinami.¹⁴ Ob skulpturi smo predstavili tudi film *Rent a Žicar*¹⁵, ki prikazuje brezdomca, ki s pomočjo Žicarja brez težav lahko “žica” tudi v ljubljanskem nakupovalnem centru City Park, kjer je sicer prosjačenje strogo prepovedano. V nekoliko skritem kotičku razstavnega prostora pa smo, kot je to tudi v “realnosti”, postavili “bazo”, prostor, kjer si brezdomni uredijo svoj bivanjski prostor, hranijo svoje stvari in spijo.

Obiskovalci so lahko na razstavi dobili odgovor na vprašanja, kdo je brezdomec/brezdomka in kaj je brezdomstvo, pri čemer smo si pomagali z evropsko tipologijo brezdomstva in stanovanjske izključenosti (ETHOS 2006). Tezo, da je brezdomstvo ljudi precej splošen pojav, ki ga srečamo v različnih kulturah, smo podprli z vitrino, v kateri smo razstavili cestne časopise z vsega sveta.¹⁶ Potem pa smo prešli na brezdomstvo na Slovenskem. Z nekaj historičnimi fotografijami, izrezki iz starejšega časopisja ter frazami in reki o beračih smo želeli obiskovalce opozoriti na brezdomstvo in skrb za brezdomne in ubožne na Slovenskem v preteklosti. Temu delu razstave smo dodali še kipec berača iz 19. stoletja in podobice zavetnic ubožnih pri nas iz zbirk SEM.

253

Vitrini s cestnimi časopisi z vsega sveta (foto: Marko Habič)
in vitrina s časopisi Kralji ulice (foto: Nena Židov).

V nadaljevanju smo se vrnili v sedanjost. Predstavili smo razloge za porast števila brezdomnih pri nas od devetdesetih let 20. stoletja naprej in obiskovalce opozorili na konkretne težave (hranjene stvari, spanje, prehrana, higiena ...), ki jih prinaša vsakdanje življenje na ulici, in na posledice takšnega življenja. Sledila je predstavitev poglavitnih ustanov na Slovenskem, ki podpirajo brezdomne (zavetišča,

¹³ Skulpturo nam je prijazno posodila KD Group, d. d.

¹⁴ Z denarjem, ki ga je “nažical” Žicar, sva s soavtorico Luno Jurančič Šribar vse sodelavce razstave z izkušnjo ulice peljali na torte.

¹⁵ Avtor: Sašo Sedlaček; produkcija: Luksuz produkcija in Kralji ulice, 2007.

¹⁶ Leta 1972 je v Portlandu izšel prvi cestni časopis *Homeless Times*, ki so ga po ulicah prodajali brezdomni ljudje. Leta 1989 je v New Yorku začel izhajati cestni časopis *Street News*. V Evropi je začel leta 1991 izhajati eden najbolj znanih in razširjenih cestnih časopisov *Big Issue*.

dnevni centri, razdelilnice hrane in obleke, ordinacije za osebe brez zdravstvenega zavarovanja ...). Ta del razstave smo opredmetili s pladnjem, krožnikom in žlico iz Zavetišča za brezdomce na Poljanski cesti v Ljubljani in z vitrino, v kateri smo predstavili promocijski material ustanov, ki podpirajo brezdomne, ter publikacije, ki so nastale kot rezultat raziskovanja brezdomstva pri nas.

254

Predstavitev ustanov, ki podpirajo brezdomstvo,
in predstavitev delovanja Društva Kralji ulice (foto: Nena Židov).

Med ustanovami, ki podpirajo brezdomne, smo kot primer dobre prakse izpostavili Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice iz Ljubljane. Predstavili smo delovanje njihovega dnevnega centra in trgovine Stara roba – nova raba ter programa *Univerza pod zvezdami* in nastanitveni program *Najprej stanovanje!* V vitrini smo razstavili cestne časopise *Kralji ulice* – prvi cestni časopis o brezdomstvu in sorodnih socialnih vprašanjih v Sloveniji, ki ga soustvarjajo brezdomni ljudje in ga sami tudi prodajajo. Opozoriti smo želeli na vlogo cestnega časopisa v življenju brezdomnih: omogoča jim legitimen vir zaslužka, širjenje socialnih mrež, pridobivanje delovnih in drugih pozitivnih življenjskih izkušenj ter deluje tudi v smeri osveščanja in spodbujanja dialoga v širši javnosti. Razstavili smo tudi kolajne in pokale Športne sekcije Društva Kraljev ulice, s katerimi smo želeli opozoriti na vlogo, ki jo ima lahko šport pri reintegraciji brezdomnih.

Poleg “splošnih” problemov brezdomstva smo želeli prikazati tudi brezdomstvo na nivoju osebne izkušnje. To smo storili s pomočjo filma *Marko*,¹⁷ ki prikazuje življenjske usode štirih moških, ki jim je skupno dvoje – ime in življenje pod milim nebom. Nekaj oseb z izkušnjo brezdomstva pa smo predstavili s kratkimi življenjskimi zgodbami in z njihovimi aktivnostmi. Tako je Marjan Horvat predstavil svoje albume kovancev, značk in podobic ter zbirko pisál. Marko Ceglar se je predstavil z eno od svojih pesmi, *Kralj O'Tone Prvi* z modelom barčice, ki jo je izdelal,

Irena Mrhar pa s čajnimi škatlicami iz trgovine Stara roba – nova raba, kjer je bila v času razstave zaposlena. Marko Gorjup in Primož Časl sta se predstavila z izseki iz svojih avdiovizualnih projektov. Z osebnimi zgodbami smo želeli pokazati

¹⁷ Avtorji: Matilda M. Dobro, Sašo Petan, Nina Vareško in Tanja Vuzem; produkcija: Luksuz produkcija in Kralji ulice, 2008.

Platno, kjer je bil na ogled film Marko (foto: Toni Štamcar),
in predstavitev Kralja O'Toneta Prvega (foto: Nena Židov).

na različne obraze brezdomstva in možne poti izhoda.

Da razstava ne bi predstavljala le pogleda domnih ljudi na brezdomne, smo po prostoru razvrstili tudi panoje, na katere smo nalepili pesmi, prozo in risbe¹⁸, s pomočjo katerih brezdomni izražajo svoj pogled nase in na svoj položaj. Razstavo smo sklenili s cestno klopjo, ki je obiskovalcem dajala možnost razmisleka o vlogi cestne klopi v življenju domnih in brezdomnih ljudi ter posredno o življenju tako enih kot drugih.

Poleg seznanjanja javnosti s problematiko brezdomstva in razbijanja

Na levi strani klopca in na desni eden od panojev s
pesmimi in prozo brezdomnih (foto: Nena Židov).

¹⁸ Vzeli smo jih iz časopisa Kralji ulice.

stereotipnih predstav o brezdomnih sva s soavtorico Luno Jurančič Šribar veliko delali tudi na vključevanju oseb z izkušnjo brezdomstva pri nastajanju razstave. Tako so sodelovali pri postavitvi “baze”. Predmeti, ki so služili za scensko postavitvev “baze”, so bili preneseni iz realne baze v ljubljanskem Rogu. Nekaj fotografij Tomija Grudna smo uporabili na razstavnih panojih. Vse, ki so kakor koli sodelovali pri nastajanju razstave, smo navedli tudi v kolofonu.

256

Brezdomni so sodelovali tudi pri odprtju razstave. Marko Gorjup je zaigral na harmoniko, Kralj O'Tone Prvi, slovenski ambasador v letu boja proti revščini in socialni izključenosti, pa je bil eden od govornikov. Prijetno smo bili presenečeni, ker je na odprtje prišlo veliko število brezdomnih iz Ljubljane¹⁹, nekaj pa so jih pripeljali celo iz zavetišč za brezdomce v Kranju in Mariboru. Odziv brezdomnih na razstavo je bil zelo pozitiven. Zadovoljni so bili tako tisti, ki so sodelovali pri njenem nastajanju in prispevali svoje življenjske zgodbe in predmete, kot tisti, ki so na razstavnih panojih ugledali svojo podobo z imenom. Ob razstavi smo imeli tudi dva spremna dogodka: ogled filmov *Društvo kralji ulice* in *Stara roba – nova raba* režiserja Braneta Bitenca ter nastop gledališke skupine Društva Kralji ulice OdPisani z naslovom *Cirkus negotovosti*.

Da bi ogled razstave omogočili vsem zainteresiranim, med katerimi bi bili

Med govorniki na odprtju razstave je bil tudi Kralj O'Tone Prvi, na harmoniko pa je zaigral Marko Gorjup (foto: Toni Štamcar).

¹⁹ Predvsem tisti, ki so povezani z Društvom Kralji ulice.

lahko tudi brezdomni, smo se odločili za prost vstop za vse obiskovalce. Med organiziranimi skupinami, ki so si ogledale razstavo, naj omenim študente Pedagoške fakultete in Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo ter dijake Gimnazije Moste. V času razstave sem imela tudi predavanji na temo brezdomstva za Univerzo za tretje življenjsko obdobje in za študente 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, z Luno Jurančič Šribar pa sva imeli nekaj javnih vodstev.

Odmevi na razstavo so bili pozitivni, o njej so pisali nekateri slovenski časopisi (Večer, Delo, Ljubljanski dnevnik) in poročali na Radiu Agora (Celovec), Radiu Slovenija in Radiu Maribor, dobili pa smo tudi nekaj "telefonskih" čestitk. Tudi sicer so mediji po njenem odprtju več prostora in časa namenjali brezdomstvu. Profesorice Gimnazije Moste so bile mnenja, da bi morali razstavo videti vsi njihovi dijaki. Zelo pa nas je razveselilo tudi sporočilo, ki ga je na recepciji razstavne hiše pustila Lois H. Silverman, ki je bila ravno takrat slučajno v Ljubljani: *I really enjoyed your exhibit on homelessness! Very well done. Thank you! I write about museums + social work – this is an excellent example!* Lois

257

Odprtje razstave (foto: Miha Špiček).

Tomi Gruden pri postavljanju "baze" (foto: Nena Židov) in "baza" ob odprtju razstave (foto: Miha Špiček).

Sklep

Številne aktivnosti muzejev tako po svetu kot pri nas kažejo na njihovo vse večjo vlogo na družbenem področju. Spekter teh aktivnosti je zelo širok, od večjega zanimanja za svoje obiskovalce in potencialne obiskovalce do raznih projektov, s katerimi skušajo muzeji vplivati na izboljšanje življenja posameznikov, skupnosti

in celotne družbe. Številne doslej realizirane projekte s področja družbenega delovanja muzejev je v svoji knjigi zbrala in predstavila Lois H. Silverman (2010). Sicer pa bodo morali muzeji še naprej iskati nove smeri delovanja in načine sodelovanja s publiko ter se odzivati na potrebe sočasne družbe.

258

Podobno kot pri galerijah in muzejih po svetu, je tudi pri nas viden premik v smeri odpiranja teh institucij različnim javnostim, povečani skrbi za obiskovalce in izrabi muzejskih predmetov ne zgolj v razstavne in izobraževalne namene. Številni slovenski muzeji in galerije se od konca 20. stoletja dalje že vključujejo v polje družbenega delovanja, kjer med drugim v svoje projekte na različne načine vključujejo skupine, ki prej niso bile ne del muzejske publike ne razstavne tematike. Tako prispevajo k razumevanju drugačnosti in vključevanju “drugačnih” v družbo (Županek 2008: 146).

Razstava *Življenje na ulici* je bila eden od tovrstnih primerov. Poleg obeleževanja *Evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti* in *Dnevo evropske kulturne dediščine* je širšo javnost seznanjala s problematiko brezdomnih ljudi in razbijala stereotipne predstave o njih. Javnost je spodbudila k boljšemu razumevanju pojava brezdomstva in družbene izključenosti ter prispevala k vključevanju brezdomnih ljudi v delo muzeja in širšo družbo. Menim, da je razstava pri nekaterih brezdomnih spodbudno vplivala na samozavest. Odprtje razstave je bilo za večino brezdomnih tudi ena redkih, če ne kar edina priložnost, ko so obiskali naš muzej. Zaradi zelo kratkega časa, v katerem je bila razstava na ogled, pa žal ni dosegla vse možne zainteresirane publike. Večji učinek bi lahko imela pri seznanjanju s tematiko družbenega izključevanja pri srednješolski mladini, kolege muzealce pa bi morda spodbudila k podobnim temam. Razstava o brezdomstvu sodi v okvir muzejskih projektov s področja družbenega vključevanja, s katerimi bomo v SEM nadaljevali tudi v bodoče.

LITERATURA IN VIRI

BRAČUN SOVA, Rajka

2007 Različnim obiskovalcem enake možnosti. *Argo* 50, št. 1, str. 87–91.

2007a Sodoben koncept inkluzivnega muzeja. *Šolska kronika* 16, št. 2, str. 370–373.

2009 So slovenski muzeji družbeno odgovorni?: “mediator v kulturi” – razvojni model univerze za tretje življenjsko obdobje. *Argo* 52, št. 1–2, str. 94–105.

2009a Izobraževanje starejših za prostovoljno delo v muzejih in spreminjajoča se vloga muzeja v (starajoči se) družbi. V: *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji z roko v roki* [ur. R. Bračun Sova]. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje. Str. 37–49.

DEKLEVA, Bojan; RAZPOTNIK, Špela

2006 *Problematika brezdomstva v Ljubljani: končno poročilo raziskovalne naloge*. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.

2007 *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

2007a *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

DEKLEVA, Bojan; JURANČIČ ŠRIBAR, Luna; RAZPOTNIK, Špela

2009 Kultura brezdomstva – cestni časopis Kralji ulice. V: *Etnologija in regije. Ljubljana. Prestolnica v medkulturnem dialogu in filmskih podobah: zbornik znanstvenih in strokovnih razprav* [ur. B. Čebulj Sajko]. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. Str. 69–75.

FLEMING, David

2002 Positioning the museum for social inclusion. V: *Museums, society, inequality*. London [ur. R. Sandell]. New York: Routledge. Str. 213–224.

2011 Museums and social responsibility. *ICOM News* 64, št. 1, str. 9.

FUGGER - GERMADNIK, Rolanda

1993 Prosimo, dotikajte se predmetov!: poskusna razstava za slepe in slabovidne obiskovalce na temo Kako so živeli v rimski Celeji. V: *Zborovanje Društva slovenskih muzealcev, Dobrna, 13. do 15. oktober 1993* / [ur. odbor T. Čepič, A. Rihter, M. Počivavšek]. [Ljubljana]: Društvo slovenskih muzealcev. Str. 114–115.

1994 Nekaj misli k razstavi: Prosimo, dotikajte se predmetov! O razstavi arheoloških predmetov v Pokrajinskem muzeju Celje, v februarju 1994. leta. *Argo* 36/37, str. 109–110.

HACIN, Nevenka

2003 Razstava za danes in jutri: ob gostujoči razstavi Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec "Ne! Razstava o drogah" v Zasavskem muzeju Trbovlje. *Argo* 46, št. 2, str. 77–81.

JANES, Robert R.

2009 *Museum in a troubled world*. London in New York: Routledge.

2009a Museums, social responsibility and the future we desire. V: *Museum revolutions: how museums change and are changed* [ur. S. J. Knell, S. MacLeod and S. Watson]. London in New York: Routledge. Str. 134–146.

JURANČIČ ŠRIBAR, Luna

2010 S stvarmi do ljudi: spodbujanje vzajemnih odnosov menjave z brezdomnimi ljudmi. *Etnolog* 20, str. 47–63.

LIPEC - STOPAR, Mojca

2009 Osebe s posebnimi potrebami: raznolikost njihovih značilnosti kot mera raznolikosti njihovih potreb. V: *Dostopen muzej: smernice za dobro prakso* [ur. R. Bračun]. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije. Str. 8–20.

POLJAK, Saša

2002 Edina tema je neznanje: poročilo o novi potujoči razstavi Pokrajinskega muzeja Kočevje o šolstvu in skrbi za slepe in slabovidne na Slovenskem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 42, št. 4, str. 32–33.

RAZPOTNIK, Špela

2007 Delovno mesto – ulica: brezdomec mlajše generacije, izključeni iz sfere dela. V: *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* [ur. B. Dekleva, J. Rapuš Pavel, D. Zorc Maver]. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Str. 124–157.

REBOLJ, Janja

2009 Prostovoljstvo v Mestnem muzeju Ljubljana. V: *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva: Bovec, 1.–3. 10. 2009* [ur. D. Knez]. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo. Str. 69–71.

RIBARIČ, Mateja

1999 Ne! Razstava o drogah: 20. januar–1. marec 1999, Slovenski šolski muzej. *Šolska kronika* 8, št. 2, str. 353–355.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana (ur.); VIDMAR HORVAT, Ksenija (ur.)

2009 *Vidiš me - vidim te: kulturna raznolikost skozi romski pogled = Tu me vois - je te vois: la diversité culturelle à travers le regard des Roms = You see me - I see you: cultural diversity in the eyes of the Roma*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej = Musée ethnographique slovène = Slovene Ethnographic Museum.

ROVŠNIK, Borut

2001 Slovenski muzeji v devetdesetih in obiskovalci. V: *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Velenje, 3.–5. oktobra 2001* [ur. D. Knez]. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo; Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, Muzej. Str. 20–23.

2007 Dostopnost in vključevanje za obiskovalce s posebnimi potrebami – primeri dobre prakse v Mestnem muzeju Ljubljana. *Šolska kronika* 16, št. 2, str. 383–385.

ROŽENBERGAR ŠEGA, Tanja

2010 Nove težnje v muzeologiji in komunikativnost muzejev v sodobni družbi. V: *Med prezentacijo in manipulacijo* [ur. B. Jezernik]. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Str. 43–61.

SANDELL, Richard

1998 Museums as agents of social inclusion. *Museum Management and Curatorship* 17, št. 4, str. 401–418.

2002 Museums and the combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance. V: *Museums, society, inequality* [ur. R. Sandell]. London ; New York: Routledge. Str. 3–23.

2003 Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change. *Museum and Society* 1, št. 1, str. 45–62.

2007 Museums and the combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance.

V: *Museums and their communities* [ur. S. Watson]. London in New York: Routledge. Str. 95–113.

SILVERMAN, Lois H.

2002 The therapeutic potential of museums as pathways to inclusion. V: *Museums, society, inequality* [ur. R. Sandell]. London in New York: Routledge. Str. 69–83.

2010 *The social work of museums*. London in New York: Routledge.

ŠUŠTAR, Branko

2007 Kakšen muzej je prijazen za slepe in slabovidne?. Pomen izobraževanja za slepe in slabovidne. Razstava "Edina temà je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem". *Šolska kronika* 16, št. 2, str. 341–342.

TAVČAR, Lidija

2003 *Zgodovinska konstitucija modernega muzeja kot sestavine sodobne zahodne civilizacije*. Ljubljana: ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij; Narodna galerija.

VIDRIH - PERKO, Verena

2007 Arheološki kovček svetlobe. *Šolska kronika* 16, št. 2, str. 373–375.

2008 Znanje je moč, modrost je življenje: ali o družbeni vlogi zbirk in muzejev: (1. del). *Argo* 51, št. 2, str. 56–79.

2009 Muzej za tretje tisočletje – središče kolektivnega spomina: pojav nove muzeologije in rojstvo ekomuzeja (II. del). *Argo* 52, št. 1–2, str. 76–93.

ZALOKAR, Jurij

2003 Pomoč umetnostne zgodovine pri psihiatrični obravnavi bolnikov. V: Avguštinov zbornik: 50 let Gorenjskega muzeja: 1953–2003 Šuredniški odbor Beba Jenčič ... [et al.]. Kranj: Gorenjski muzej.

ZDRAVIČ POLIČ, Nina

2008 Muzeji – stičišča medkulturnega dialoga. *Etnolog* 18, str. 265–268. 2010 Muzeji za socialno harmonijo: prispevek Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* 20, str. 265–271.

ŽELEZNIK, Adela

2008 Nove vsebine v muzejih in galerijah: ob mednarodnem letu medkulturnega dialoga. *Argo* 51, št. 1, str. 109–114.

ŽIDOV, Nena

2010 O življenju na ulici v Slovenskem etnografskem muzeju. *Kralji ulice*, št. 55 (december), str. 10.

ŽUPANEK, Bernarda

2008 Z arheologijo onkraj meja: rehabilitacijski projekt za mladostnike s posebnimi potrebami. *Argo* 51, št. 2, str. 146–148.

SUMMARY

MUSEUMS AND SOCIAL INCLUSION. THE EXHIBITION ON HOMELESSNESS IN THE SLOVENE ETHNOGRAPHIC MUSEUM

The ways museums operate and their functions change in the course of time. In recent years, museums have devoted much more attention to their visitors, topical social themes, and groups disadvantaged for various reasons, thus making museums available as dialogue centres. They have started to use their collections and knowledge for many new purposes and no longer work exclusively in the fields of culture and education; their social activities have gained considerable importance. A key concept in the work of modern museums is social inclusion as the opposite of social exclusion, which may refer to economic, social, political, or cultural exclusion. Museums are capable of contributing to social inclusion at the levels of the individual, the community, or society as a whole. Some Slovene museums and galleries started to become engaged in social inclusion towards the end of the 20th century, dedicating most attention to people with special needs and intercultural dialogue. In 2010, the Slovene Ethnographic Museum staged an exhibition on homelessness - *Life in the Streets*. Its objective was to introduce the wider public to the issues of homelessness in Slovenia and to include people with experience of homelessness in the operation of museums and, indirectly, in the wider society. The exhibition was set up in cooperation with the professional staff and users of *Kings of the Street*, an association for help and self-help of the homeless, from Ljubljana.